

Ontwikkelingssamenwerking 1981: een frisse wind door het dorre hout?

PROF. DR. F. VAN DAM*

Het nieuwe beleid van de Amerikaanse regering ten aanzien van het ontwikkelingsvraagstuk betekent in veel opzichten een breuk met de gevestigde internationale opvattingen op dit punt. In het traditionele denken speelt hulpverlening door de overheid een centrale rol en is er een gereserveerdheid tegenover de particuliere sector, in de opvatting van de regering-Reagan is dit andersom. Ook wordt het idee verlaten dat een nieuwe internationale economische orde tot stand moet worden gebracht ten gunste van ontwikkelingslanden. In de nieuwe optiek dienen deze landen zich juist aan te passen aan de bestaande economische orde. Volgens de auteur kunnen de nieuwe Amerikaanse opvattingen de stagnatie in het ontwikkelingsvraagstuk doorbreken, met alle kansen en risico's van dien. Maar er tekenen zich ook aanzienlijke tegenkrachten af.

Nieuwe internationale economische orde

Het besef dat de werkelijkheid verandert, dringt maar langzaam door. Dat geldt ook voor het ontwikkelingsvraagstuk. Eenmaal gevormde opvattingen over de aard van de problemen, over de manier waarop zij kunnen worden opgelost en over de wijze van onderhandelen die daarvoor nodig is, zijn taai. Zij worden in stand gehouden door politici die niet graag gebaande wegen verlaten, door ambtenaren die hun positie bevestigd willen zien door het zich herhalen van de geschiedenis en door internationale organisaties die hun bestaansrecht aan de eertijds ontstane noties ontleen.

De taaiheid van ideeën wordt groter naarmate zij simpel en veelbelovend zijn. Daarom is het beeld van het ontwikkelingsvraagstuk dat in het midden van de jaren zeventig ontstond, bijna ontuitroeibaar. Het was simpel van constructie: er zou een nieuwe internationale economische orde (NIEO) moeten komen die voor alle problemen van de andere landen een oplossing zou bieden. Het was ook veelbelovend: het riep het beeld op van een andere, een betere wereld — en eigenlijk ook een betere mens — waar vooral de westerse cultuur snakkend naar uitziet.

Het programma voor een NIEO was het resultaat van een jarenlang onderhandelingsproces. Twee ontwikkelingen maakten de totstandkoming mogelijk. In de eerste plaats de aanloop in de periode van 1960 (toen de eerste ontwikkelingsstrategie van de Verenigde Naties (VN) werd geformuleerd) tot 1973. In dat tijdvak vond het recht op ontwikkeling van de arme landen erkenning en werd dat recht vorm gegeven in ontwikkelingsamenwerking en in volkenrechtelijke beginselen, zoals bijvoorbeeld de soevereiniteit over natuurlijke hulpbronnen en het beschrijven van de rechten en plichten van staten. Politiek en economisch was er ruimte voor dit proces: Oost en West leefden in détente en de wereldeconomie groeide als nooit tevoren.

In de tweede plaats werd in de jaren 1973-1975 de economische positie van de ontwikkelingslanden plotseling sterker. Dat was het gevolg van het optreden van de OPEC en van de scherpe stijging van de grondstoffenprijzen. Onder de druk daarvan waren de rijke landen bereid tot afspraken te komen en zo kwam de NIEO tot stand. Deze NIEO laat in

principe het systeem van particuliere, ondernemingsgewijze productie onaangetast, maar wil correcties ten gunste van de ontwikkelingslanden toevoegen, zoals producentenkartels voor hogere grondstoffenprijzen, indexatie van export- aan importprijzen, afschrijving van schulden van de arme landen en meer hulp.

Het blijft overigens de vraag wat de concrete politieke betekenis van het begrip NIEO was en is. Uit een enquête die door een VN-organisatie in 1980 werd gehouden onder „prominenten” uit de politiek, de wetenschap, de vakbeweging, het zakenleven en de media, bleek dat maar zeer weinigen de teksten van de NIEO zelf hadden gelezen 1). Ook noodt het begrip NIEO kennelijk tot modieus belijden. Zo is het in progressieve kring goed gebruik om de NIEO-conceptie te bejubelen, terwijl deze in wezen toch puur kapitalistisch is. Progressieven lezen kennelijk even weinig als de prominenten van de VN-enquête.

Sinds 1975 is in het kader van de VN hardnekkig getracht de NIEO tot realisatie te brengen. Er werd een speciaal instrument voor geschapen het „Committee of the Whole”. Toen dat na jaren tobben ter ziele was gegaan ontstond het plan voor een „New Round of Global Negotiations”. Aan de voorbereiding van zo'n wereldwijde onderhandelingsronde zijn inmiddels enkele jaren besteed.

Hoe komt dat? Waarom zijn de rijke landen niet tot realisatie van de NIEO bereid? Waardoor is er een dermate grote marge ontstaan tussen de New Yorkse ideeën en de economische realiteit? Het gaat om een veelheid van oorzaken. Ten dele zijn deze oorzaken economisch: de hoge olieprijs hebben de economie van de rijke landen onder druk gezet, de recessie met steeds groeiende werkloosheid blijkt structureel te zijn en de verzorgingsstaat komt steeds krappier bij kas. Voor een ander deel zijn de oorzaken politiek: de de-

* De schrijver is plaatsvervangend directeur-generaal van het Ministerie van Buitenlandse Zaken.

1) E. Laszlo, Taking the world's pulse, *Development Forum*, december 1980.

kolonisatie met de daarbij behorende sentimenten is voltooid, de ontwikkelingslanden bewapenen zich op grote schaal en vooral de Verenigde Staten kregen in de derde wereld een reeks verliezen te incasseren: Vietnam, Laos, Cambodja, Iran, Afghanistan. Ten slotte gaat het ook om ideologische factoren: Amerika en vele Europese landen hebben zich tot een nieuw liberalisme bekeerd, tot de „magic of the market” met hoe minder overheidsingrijpen hoe beter 2).

Ondanks dit nieuwe decor van realiteiten gingen de pogingen in de VN tot verwerkelijking van de NIEO onverdroten door. Het werden steeds mislukkingen. Maar de taaheid van percepties en van structuren is kennelijk fenomenaal. Het heeft tot 1981 geduurd voordat in dit beeld verandering kwam.

Stagnatie

Niet alleen zijn de voorwaarden die realisatie van een NIEO mogelijk maken komen te vervallen, ook de verwachting dat een wereldwijde onderhandelingsronde succesvol kan verlopen verdient twijfel. Zo'n wereldwijde onderhandelingsronde houdt in dat alle lidstaten van de VN er aan deelnemen en dat in de onderhandelingen alle onderwerpen aan elkaar worden gekoppeld. De kans op gunstig resultaat daarvan moet laag worden aangeslagen, omdat de belangen van de verschillende landengroepen zeer uiteenlopend zijn, omdat per onderwerp de groepsvorming anders is en omdat daarom het formuleren van een combinatiepakket dat elk land kan bevredigen, vrijwel onmogelijk zal zijn. Daar komt nog bij dat de grote mogelijkheden in het „one-country one-vote”-systeem van de VN hun machtspositie onvoldoende tot uiting vinden komen. Zij prefereren onderhandelingen in gespecialiseerde organisaties, waarin de landen een gewogen stemrecht hebben.

Toch is de periode 1975-1981, waarin naar een NIEO en een wereldwijde onderhandelingsronde werd gestreefd, geen onschuldig tijdverdrif geweest. Als men zich vastbijt in ideeën en procedures die niet met de realiteit stroken, dan wordt niet alleen de werkelijkheid verhuld, er wordt ook belet dat er vooruitgang kan worden geboekt. Ten eerste omdat door zo'n fixatie allerlei besluitvorming die van direct belang voor de ontwikkelingslanden is, buiten de aandacht blijft en niet getoetst wordt aan ontwikkelingspolitieke normen. In de tweede plaats hebben lopende besprekingen in gespecialiseerde organisaties, zoals GATT en IMF, al die jaren onder de hypotheek gestaan van een dreigende wereldwijde onderhandelingsronde. In zo'n situatie trachten de partijen hun kruis droog te houden.

Waarom is men zo lang voortgegaan op zo'n uitzichtloze weg? Dat kan niet alleen verklaard worden uit taaheid van ideeën en gedrag. Kennelijk waren er meer factoren in het geding.

Wellicht is een oorzaak dat de situatie van 1975-1981 door sommige groepen eigenlijk als comfortabel werd ervaren. Voor het westen was — los van alle ontwikkelingsretoriek — het streven naar wereldwijde onderhandelingen aantrekkelijk, omdat van zulke onderhandelingen weinig resultaten behoeven te worden verwacht en er dus geen noodzaak zal zijn om concessies te doen. Voor het Oostblok was de situatie aantrekkelijk, omdat het zich van meet af aan van de NIEO-discussie had gedistantieerd — alle schuld voor de onderontwikkeling zou bij het kapitalistische westen liggen — en dus onkwetsbaar bleef zolang de ruzies over de NIEO voortduurden. De OPEC-landen hadden er belang bij om de polarisatie tussen arm en rijk — zoals die in de NIEO en in een wereldwijde onderhandelingsronde is belichaamd — in stand te houden om daarmee rugdekking te krijgen voor de gevoerde prijspolitiek voor olie.

En de olie-importerende ontwikkelingslanden? Waarom hielden zij krampachtig vast aan de koers van 1975? Er lijken twee redenen te zijn. In de eerste plaats is de NIEO een

optelsom van de verlangens van alle ontwikkelingslanden te zamen. Voor ieder land of iedere landengroep valt er iets bij de NIEO te winnen. Men moet dan van goede huize komen om zich uit die geborgenheid los te durven maken. In de tweede plaats verwachten de olie-importerende ontwikkelingslanden machtsvorming door blokvorming, vooral als de OPEC-landen het oliewapen voor hun belangen zouden inzetten. Tevergeefs overigens, zoals de geschiedenis inmiddels heeft uitgewezen.

Verandering

Het doorbreken van deze stagnatie is van onverwachte zijde gekomen, namelijk door het optreden van de nieuwe Amerikaanse regering. De Reagan-administratie hanteert een ideologie en voert een politiek die beide van aanzienlijke invloed op het Noord-Zuidvraagstuk zijn. Met name gaat het om twee elementen: de poging van de VS om tot nieuw leiderschap te komen en — in het verlengde daarvan — het streven naar een strikt liberaal-kapitalistische wereld-economie.

Het valt buiten het bestek van dit artikel om in te gaan op de vraag waarom Amerika zo'n beleid voert. Het wordt in deze context als een gegeven aanvaard, waarbij genoteerd dient te worden dat de VS-regering de nieuwe beleidsopvattingen niet alleen bij herhaling verkondigt, maar er ook in de politieke praktijk naar leeft. De voorbeelden zijn talloos: het afstand nemen van de VN, het kolossale bewapingsprogramma, het drastisch reduceren van de overheidsuitgaven, het besluit om de neutronenbom te gaan maken en wat al niet meer. Dit beleid van de VS heeft grote gevolgen voor de Amerikaanse positie in de Noord-Zuiddiscussie. Met nogal ruwe hand worden de stofnesten en spinnewebben, die de afgelopen jaren de Noord-Zuidverhouding ondoorzichtig maakten, weggehaald. Er waait een frisse, zij het wat kille wind door het dorre hout.

Dat de regering-Reagan een ander beleid voor het ontwikkelingsvraagstuk zou gaan voeren, werd al duidelijk tijdens de „conformation hearing” van Haig als minister van Buitenlandse Zaken, begin van dit jaar 3). Bij die gelegenheid benadrukte hij de economische verschillen tussen de groepen ontwikkelingslanden en hun uiteenlopende politiek gedrag. Op grond daarvan pleitte hij voor een gedifferentieerd beleid van de Verenigde Staten.

Sindsdien heeft het vrij lang geduurd voor een vollediger en definitiever beeld tot stand kwam. Dat kwam pas naar voren tijdens de rede van Haig 4) voor de 36e Algemene Vergadering van de VN in september jl., in de toespraken van Reagan 5) en Regan 6) (VS-minister van Financiën) voor de jaarvergadering van de Wereldbank en het Internationale Monetaire Fonds en ten slotte in de reden van Reagan 7) op 15 oktober voor de „World Affairs Council”. In laatstgenoemde toespraak zette hij het beleid uiteen dat de VS gingen presenteren op de Noord-Zuid-topconferentie die op 22 en 23 oktober jl. te Cancún in Mexico werd gehouden.

2) R. Reagan, jaarvergadering Wereldbank en IMF, 29 september 1981.

3) J. Kraft, Worlds within a world, *International Herald Tribune*, 15 januari 1981.

4) A. M. Haig, New era of growth should be world economic aim, *Verenigde Naties*, 21 september 1981.

5) Zie noot 2.

6) D. Regan, US affirms support for financial institutions, jaarvergadering Wereldbank en IMF, 1 oktober 1981.

7) R. Reagan, toespraak World Affairs Council, 15 oktober 1981.

Het beleid van de Verenigde Staten

Het beleid van de regering-Reagan voor ontwikkelingssamenwerking wordt door drie elementen gekenmerkt. In de eerste plaats wordt de ontwikkeling van de arme landen primair verwacht van de particuliere sector en het daarbij behorende vrije-marktmechanisme: de overheid heeft in beginsel geen taak voor overdracht van welvaart van het ene land naar het andere. De ontwikkelingslanden dienen de kans te krijgen om opgenomen te worden in een open, wereldwijd systeem van particulier ondernemen. Daarom moeten de markten voor goederen, investeringen en kapitaal vrij toegankelijk zijn.

In de tweede plaats dienen de ontwikkelingslanden zich aan te passen aan de situatie van de wereldeconomie. „Adjustment” is het toverwoord. Aanpassing en economische ontwikkeling zijn primair de verantwoordelijkheden van de ontwikkelingslanden zelf. Hulpverlening is alleen zinvol als daarmee het aanpassingsproces wordt bevorderd en als met hulp de productie in de arme landen wordt vergroot. Dat geldt vooral voor cruciale sectoren als die van energie en voedsel.

In de derde plaats wordt het ontwikkelingsvraagstuk gedifferentieerd benaderd. Zo heeft Haig in zijn rede voor de VN de ontwikkelingslanden ingedeeld in vier subcategorieën: de armste landen, de landen met een middeninkomen, de industrialiserende ontwikkelingslanden en de olielanden. De concessionele hulp dient, in de Amerikaanse opvatting, te worden gericht op de eerste groep: de armste landen. De andere drie groepen moeten zich vooral redden via de internationale markten.

Het is duidelijk dat deze VS-opvattingen in veel opzichten een breuk betekenen met het tot nu toe gangbare denken over het ontwikkelingsvraagstuk. In het traditionele denken speelt hulpverlening door de overheid een centrale rol en is er vaak zelfs een gereserveerdheid tegenover de particuliere sector. In de huidige Amerikaanse opvatting is dit andersom. Ook wordt traditioneel gezocht naar correcties op het wereldeconomisch systeem ten gunste van de ontwikkelingslanden. De NIEO is daarvan een voorbeeld. De VS-opvatting draait de zaken om: de ontwikkelingslanden moeten zich aan de wereldeconomie aanpassen. Ten slotte wordt in de tot nu toe bestaande ontwikkelingsstrategieën uitgegaan van de ontwikkelingslanden als een eenvormig, homogeen blok waarmee over alle onderwerpen te zamen moet worden onderhandeld. In de Amerikaanse politiek worden deelstrategieën per landengroep en per sector pleit.

Zoals steeds in de geschiedenis van het ontwikkelingsvraagstuk schuilen in nieuwe opvattingen projecties van problemen die in het westen bestaan. De nadruk op investeringen, op energievoorziening, op het in orde brengen van de eigen nationale economie, op antiprotectionisme en op de particuliere sector als nieuwe bringer van welvaart, vindt men niet alleen terug in de nationale politiek van de Verenigde Staten, maar ook in Nederland. Ook in ons land wordt gesproken over nieuw industrieel elan — zie de commissie-Wagner — en over de noodzaak om te investeren — zie de rapporten van de WRR en de SER-deskundigen. Deze projecties doorredenerend is de vraag: wanneer zal Nederland de VS volgen in het ontwikkelingsbeleid?

Reacties

Het valt op dat de reacties op het nieuwe VS-beleid nogal vlak zijn geweest. Er is geen sprake van een wereldwijd protest of iets van dien aard. Engeland en Duitsland volgen de VS in hoge mate. De Amerikaanse politiek past goed bij de opvattingen en de krappe schatkist van de conservatieve Britse regering. Duitsland heeft het „adjustment”-beginsel hoog ten troon geheven, zoals blijkt uit de rede van minister van Financiën Matthoefter voor de jaarvergadering van

Wereldbank en IMF 8). Het is in zijn visie investeren en aanpassen wat de klok slaat.

Ook de Wereldbank heeft haar huik naar de wind gehangen. Aanpassing door de ontwikkelingslanden en differentiatie van het Bankbeleid naar landengroepen domineren het jaarrapport dat de Bank over het ontwikkelingsvraagstuk in 1981 heeft uitgebracht 9). En ook de ontwikkelings-economen beginnen, op de golfslagen van het nieuwe tij, de NIEO te relativiseren 10).

Vooral het mindere accent op hulpverlening is vele westelijke landen welkom. Vrijwel alle Europese landen kampen met ernstige begrotingstekorten en in stilte zijn velen de Amerikanen dankbaar dat zij de spits hebben afgebeten. Met name bij multilaterale instellingen, waarvoor de contributies volgens vaste verdeelsleutels zijn vastgesteld, geeft een lagere bijdrage van de VS de mogelijkheid aan andere lidstaten om hun bijdrage naventant te verlagen. De VS-politiek legitimeert Europese zuinigheid.

Ook andere elementen zijn in dit verband aan de orde. Zo is er de laatste jaren twijfel geuit over het nut, over het rendement van hulpprojecten. Zeer extreem in dit opzicht is Myrdal 11). Deze ontwikkelingsdeskundige van het eerste uur heeft zich onlangs bitter en teleurgesteld getoond over het resultaat van de hulpverlening en pleit er voor in de toekomst alleen nog noodhulp te geven, bij voorbeeld in de vorm van voedsel.

Ook in Nederland klinkt hier en daar twijfel door. Zo ging minister De Koning in zijn rede „Helpt onze hulp?” in detail in op de beperkte betekenis van de Nederlandse bijstand 12). Breman heeft zijn aarzeling geuit over het effect van doelgroepgericht beleid 13). Nog fundamenteeler is de kritiek van Van Lier als hij de vraag stelt of er wel voldoende stuurmanskunst is om het ontwikkelingsproces en de hulp te leiden 14).

Veel moeilijker hebben de Europese landen het met de Amerikaanse politiek van vrij verkeer op de internationale markten voor goederen, kapitaal en investeringen. Met de mond belijden de Europeanen deze vrijheid, maar de politieke werkelijkheid wijkt er van af. Dit hangt samen met de aard van de werkgelegenheidspolitiek die de Europese landen voeren en die vooral vorm krijgt in een pakket gerichte overheidsmaatregelen. Zo'n beleid roept de neiging op tot bescherming van de markten voor goederen — ook van de zijde van de vakbeweging 15) — en tot ingrijpen in de markten van investeringen en kapitaal. Hoezeer het VS-beleid in dit opzicht van het Europese afwijkt, is tot uiting gekomen tijdens de onderhandelingen over een nieuw multivezelakkoord: Amerika passeert Europa ruimschoots in liberaliteit.

Ook de reactie van de ontwikkelingslanden op het nieuwe VS-beleid is betrekkelijk lauw. Ten dele omdat tegenover het verlaagde hulpprofiel de grotere vrijheden op de internationale markten staan. Ten dele omdat zij beseffen dat wat hulp betreft de rek er uit is bij de in nood verkerende verzorgingsstaten. Ten dele omdat de touwtrekkerij in de VN sinds 1975 weinig of niets heeft opgeleverd. Ten dele omdat zij beseffen

8) H. Matthoefter, jaarvergadering Wereldbank en IMF, 29 september 1981.

9) Wereldbank, *World Development Report 1981*, 1981.

10) G. Dales, Grootse ideeën over hulp kunnen we beter vergeten, *NRC Handelsblad*, 24 augustus 1981.

11) G. Myrdal, Noodhulp in plaats van ontwikkelingshulp, *Economisk Debatt*, september 1980 (in het Zweeds).

12) J. de Koning, Helpt onze hulp?, *Internationale Samenwerking*, 1979 nr. 2.

13) K. Wagenaar, Doelgroepenbeleid: de discrepantie tussen denken en doen, *Overzicht*, december 1980.

14) R. A. J. van Lier, Stuurmanskunst en sociale beweging, afscheidsrede Wageningen, 2 oktober 1980.

15) Zie uitlatingen van W. Kok in het artikel Hulp zonder Amerika is doodlopende weg, *de Volkskrant*, 31 oktober 1981.

dat de Noord-Zuidrelatie verzakelijkt en dat zij de oplossing voor hun problemen ook onderling en bij de OPEC-landen moeten zoeken 16).

Vier vragen

De stagnatie in de Noord-Zuiddialoog die vanaf 1975 heeft bestaan is door de nieuwe VS-politiek opengebroken, met alle kansen en risico's van dien. In de komende maanden lijken ten minste vier vragen te zullen rijzen.

In de eerste plaats is het de vraag of het nieuwe Amerikaanse beleid inderdaad tot openbreking leidt, dan wel dat zich na korte tijd restauratie van de oude situatie zal voordoen. Beleidslijnen zoals differentiatie naar landengroepen, onderhandelingen per sector in gespecialiseerde organisaties, het beperken van de hulp tot de groep armste landen, het verleggen van het accent van overheid naar particuliere sector en het aanpassen van de nationale economieën aan de wereldeconomische toestand zullen ongetwijfeld tegenstand ontmoeten.

Tijdens de eerste kennismaking met het VS-beleid gedurende de jaarvergadering van de Wereldbank en het IMF volgden — zoals gesteld — de grote westelijke landen de VS in belangrijke mate. Echter, dat was een bijeenkomst van de ministers van Financiën, die doorgaans een wat gereserveerd standpunt ten aanzien van het ontwikkelingsvraagstuk plegen in te nemen.

Een betere test-case werd gevormd door het topoverleg dat in oktober jl. te Cancún werd gehouden. Op deze conferentie waren de landen vertegenwoordigd door hun regeringsleiders. Het valt op dat in het slotcommuniqué van de Cancún-conferentie het woord NIEO niet meer voorkomt en dat blijkens de tekst — en volgens de commentaren van een aantal delegatieleiders — geen overeenstemming is bereikt over de vorm van de toekomstige onderhandelingen 17). Met name door de VS zijn voorwaarden geformuleerd die het houden van een wereldwijde onderhandelingsronde, zoals daarover tot nu toe in de VN werd gesproken, uitsluiten. In het VS-beleid wordt het accent sterk gelegd op een benadering per onderwerp en besluitvorming in de gespecialiseerde organisaties. Politiek lijkt dit te betekenen dat de wereldwijde onderhandelingsronde die tot nu toe werd beoogd, van tafel is verdwenen.

In de tweede plaats is het de vraag of de VS-politiek, met een onbelemmerde vrije-markt-jungle (afgezien van de hulp aan de armste landen), een reële kans voor de ontwikkelingslanden betekent, met name voor de groep landen met een middeninkomen. Die groep exporteert tot nu toe vrijwel geen concurrerende produkten en heeft weinig toegang tot de markten voor kapitaal en investeringen. Een abrupt einde van de hulp aan deze landen lijkt nauwelijks mogelijk.

Ook is de vraag hoe ongebreideld zo'n vrije-markteconomie kan zijn. Allerlei pogingen tot ordening, zoals het opstellen van codes voor multinationale ondernemingen en technologie-overdracht, en regelingen voor bij voorbeeld de exploitatie van de zeebodem, worden door de nieuwe VS-regering gedwarsboemd. Dit gebeurt met een beroep op de vrijheid van ondernemen. Soms heeft dit abjecte consequenties: zo heeft de VS pogingen om tot verantwoord gebruik van babyvoeding in de ontwikkelingslanden te komen tegengewerkt als zijnde een niet te accepteren vorm van overheidsingrijpen.

Wanneer enerzijds de rol van overheidsprogramma's in de ontwikkelingssamenwerking kleiner zou worden en het accent meer op de particuliere sector komt te liggen en anderzijds pogingen om internationale markten enigszins te ordenen worden tegengewerkt, doet zich een situatie voor waarvan ten eerste moet worden betwijfeld of de ontwikkelingslanden zich daarin kunnen handhaven.

Een derde vraag is hoe het de multilaterale organisaties voor hulpverlening, zoals de Wereldbank en de IDA, in de toekomst zal vergaan. In deze organisaties nemen de VS een sterke positie in. Indien de nieuwe VS-politiek gaat leiden tot lagere bijdragen, is de kans groot dat ook andere landen hun contributie zullen verminderen. Het resultaat zou kunnen zijn dat deze organisaties qua activiteiten beneden een kritisch minimum komen en daarmee hun ordenende rol in de ontwikkelingssamenwerking en in het internationale economische verkeer verliezen.

In de vierde plaats is het de vraag of de hulpgevende landen in staat zullen zijn om een politiek zoals die door de VS wordt voorgestaan, uit te voeren, ervan uitgaande dat zij daartoe ten principale zouden besluiten. In de meeste hulpgevende landen heeft het beleid voor ontwikkelingssamenwerking zich in hoge mate los van de andere departementen en van de particuliere sector ontwikkeld. Een gedifferentieerd beleid naar landengroepen en sectoren zal daarentegen een hoge mate van samenwerking en openheid vragen, zowel tussen de departementen onderling, als ten opzichte van de particuliere sector, inclusief het bankwezen.

Het is de vraag of zo'n openheid en zo'n samenwerking op korte termijn tot stand kunnen komen. Pogingen in Nederland om dat te bereiken voor India — waarmede inmiddels principe-afspraken zijn gemaakt voor verbreding van het beleid voor ontwikkelingssamenwerking — hebben uitgewezen dat er op dit terrein heel wat voetangels en klemmen liggen.

De opschudding die de VS-politiek heeft teweeggebracht, biedt de mogelijkheid om de sinds vele jaren bestaande stagnatie te doorbreken. Maar de tegenkrachten zijn aanzienlijk en levensgroot dreigt dan ook restauratie van de oude, gepolariseerde tegenstelling tussen Noord en Zuid. Als dat gebeurt zal het ontwikkelingsvraagstuk geen nieuw gezicht hebben gekregen, maar weer verborgen worden achter het versteende masker van weleer.

Ferdinand van Dam

16) E. Schumacher, Third world nations adapting economic strategy of self-help, *International Herald Tribune*, 19 mei 1981.
17) J. Kelly, Well, here we all are . . . , *Time*, 2 november 1981.